

Gemeentebreed

Avondmaal en gereformeerde leer

P. Niemeijer

Avondmaal en gereformeerde leer

In het nummer van juli/augustus verscheen een artikel van mijn hand over de toelating tot het heilig avondmaal. Ik gaf aan dat voor samen avondmaal vieren eenheid in geloof nodig is. De Generale Synode van Amersfoort-Centrum 2005 stelde als criterium voor de toelating van gasten uit andere dan zusterkerken, dat de betrokken gast ‘instemt met de gereformeerde belijdenis’. Inzake die voorwaarde vroeg de kerk te Alkmaar aan de synode van Zwolle-Zuid 2008 om *verduidelijking*: wordt met de gereformeerde leer bedoeld op de leer van het Oude en Nieuwe Testament zoals die in de christelijke kerk alhier geleerd wordt (onze belijdenisgeschriften, en dan met name de Catechismus) of wordt bedoeld op de samenvatting van de bijbelse leer in de Apostolische Geloofsbelijdenis?

In antwoord op het verzoek van de kerk te Alkmaar sprak de synode van 2008 uit, ‘dat wanneer instemming gevraagd wordt met de gereformeerde leer niet meer of minder gevraagd wordt dan wanneer er instemming gevraagd wordt met “de leer van het Oude en Nieuwe Testament, die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt”’.

Mij bleek dat er kerkleden zijn die denken dat de synode van 2008 de besluiten van 2005 gewijzigd heeft en een ruimer beleid daarvoor in de plaats heeft gesteld. Terwijl de synode van 2005, zo stelt men, bond aan de drie formulieren van eenheid, noemt die van 2008 alleen de twaalf artikelen. En dat is toch veel ruimer?! Graag ga ik op dit punt in.

Alleen de twaalf artikelen?

Voor wie de vraag van de kerk te Alkmaar ziet zoals ik hem weergaf in de formulering van de synode zelf, en wie vervolgens het antwoord van de synode van 2008 leest, kan duidelijk zijn dat de GS 2008 zich juist *niet* beperkt tot het vragen van instemming met het Apostolicum. Die door de kerk te Alkmaar als mogelijke keuze aan de synode voorgelegde uitleg (in de vorige eeuw bijvoorbeeld voorgestaan door iemand als G. Visee) werd door de synode immers als interpretatie afgewezen! De synode antwoordde dat met ‘gereformeerde leer’ bedoeld wordt ‘de leer van het Oude en Nieuwe Testament die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt’.

Hier gaat het om méér dan alleen een binding aan de twaalf artikelen. Dat is vlot duidelijk te maken. Het gaat om binding aan de leer, het onderwijs van de *Schrift*! Die wordt vervolgens niet ‘beperkt tot’ of ‘vervangen door’ de twaalf artikelen, maar is daarin *samengevat*: het Apostolicum is met andere woorden geen soort van minimale belijdenis c.q. minimumvereiste die in de plaats komt van iets veel uitvoerigers, maar staat voor het *geheel* van de leer van de Schrift (de *doctrina*, zou Calvijn zeggen). Zoals het liefdegebod de tien geboden niet vervangt of beperkt, zo de twaalf artikelen de leer van de Schrift niet.

Behalve van de samenvatting in de Apostolische Geloofsbelijdenis is daarnaast nog sprake van de leer ‘die hier in de christelijke kerk geleerd wordt’. Dat ziet niet op alle uitlatingen van individuele voorgangers, maar wel op de officiële leer van de kerk, die het kader vormt voor

alle verkondiging en catechese. Bij gereformeerde kerken is dat dus de gereformeerde leer, de gereformeerde belijdenis.

Dezelfde leer

De omschrijvingen ‘gereformeerde leer’ en ‘de leer van het Oude en Nieuwe Testament die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt’ mag je niet tegen elkaar uitspelen! In onze kerkelijke papieren kunnen ze naast elkaar gebruikt worden voor dezelfde zaak.

Artikel 60 KO spreekt over toelating tot het avondmaal via ‘belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer’, en daarmee stemt overeen dat ons belijdenisformulier aan hen die toegang tot het avondmaal vragen, vraagt om instemming met ‘de leer van het Oude en Nieuwe Testament die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt’.

Artikel 54 KO vraagt van ambtsdragers ondertekening van de ‘drie formulieren van eenheid’, maar in het bevestigingsformulier wordt aanvaarding gevraagd van ‘het Oude en Nieuwe Testament als het enige Woord van God en de volkomen leer van de verlossing’.

Tussen de verschillende formuleringen moet geen spanning of verschil geconstrueerd worden. Het een is niet meer of minder dan het ander. In beide wordt op dezelfde leer gedoeld. Dat heeft de synode van 2008 dan ook uitdrukkelijk uitgesproken: ‘wanneer instemming gevraagd wordt met de gereformeerde leer, wordt niet meer of minder gevraagd dan wanneer er instemming gevraagd wordt met de leer van het Oude en Nieuwe Testament, die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en hier in de christelijke kerk geleerd wordt.’ Iedere suggestie dat de GS 2008 de instemming met de gereformeerde leer vervangen zou hebben door instemming met alleen het Apostolicum, doet geen recht aan de feitelijke uitspraak. De synode van 2008 heeft het besluit van 2005 dan ook niet gewijzigd: er staat in de regelingen nog steeds ‘gereformeerde belijdenis’. Er is slechts een *interpretatie* van die uitdrukking gegeven: en dat is dat je het niet mag beperken tot de twaalf artikelen (zoals een van de mogelijkheden luidde die de kerk te Alkmaar aan de synode voorlegde).

De drie formulieren van eenheid

Het lijkt me goed om nog even de vraag onder ogen te zien of de synode van 2008 niet beter met zoveel woorden had kunnen zeggen: toegang tot het avondmaal vergt instemming met *de drie formulieren van eenheid*. Een dergelijke omschrijving zou toch helemaal duidelijk zijn? In de Gereformeerde Kerken is de toelating tot het avondmaal altijd gebonden geweest aan instemming met en belijdenis van de gereformeerde leer. Maar dat is voor zover mij bekend in de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken nooit door synodes omschreven als instemming met ‘de drie formulieren van eenheid’. Die terminologie gebruikte ook de GS 2005 niet. Bewust niet, zelfs. Het is wel overwogen, maar in de bespreking ook afgewezen. Niet om het belang van de gereformeerde belijdenis te relativiseren, maar juist om ‘de gereformeerde leer’ op katholieke en historisch verantwoorde wijze te omschrijven. Laat me daarvoor op een paar punten mogen wijzen.

1. De gereformeerde leer is niet alleen en exclusief te vinden in de drie formulieren van eenheid. De lutheranen hebben hun best gedaan om iedereen wereldwijd te binden aan dezelfde belijdenis. Al delen ze dezelfde gereformeerde leer, de gereformeerden hebben nooit wereldwijd een en dezelfde set belijdenissen gekend. Er zijn in de zestiende eeuw tal van confessies opgesteld die de gereformeerde leer bevatten. Die konden rustig naast elkaar blijven staan. De gereformeerde leer is – ondanks bepaalde verschillen – geen andere leer dan die door de presbyteriaanse kerken wordt beleden in de Westminster

Confessie en door de Hongaarse gereformeerden in de Tweede Zwitserse Confessie. Het is geen andere leer dan die van de Franse of Schotse confessie. Om er maar een paar te noemen. De wereld is groter dan Nederland. En de kerk is niet aan één land of plaats gebonden.

2. Expliciete en exclusieve binding aan ‘de drie formulieren van eenheid’ zou ook van weinig historisch besef en van weinig verbondenheid met de kerk van alle eeuwen blijken geven. Er werd immers ook al avondmaal gevierd voordat de Catechismus, NGB en Dordtse Leerregels bestonden! Die waren er toen nog niet. Maar toen was er al wel de leer van Oude en Nieuwe Testament, samengevat in het Apostolicum (een oude doopbelijdenis!) en geleerd in de christelijke kerk. De leer die wij nu kennen als de gereformeerde. En de leer die onder andere, en voor onze kerken bindend, is neergelegd in de drie formulieren van eenheid.
3. Als het gaat om de catechese, worden, naar ik hoop, met de catechisanten gedurende hun catechetisch traject de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels gelezen. Maar *onderwezen* worden ze aan de hand van de Heidelbergse Catechismus. *Die* wijdt hen in, niet in een deel, maar in het *geheel* van de gereformeerde leer. Waar het in de NGB en de DL om gaat, is niet een andere leer of een extra leerinhoud, maar dezelfde leer als die in de Catechismus is samengevat! De leer van de Schrift is geen verzameling van waarheden. De leer van de Schrift is een kleed aan één stuk: zonder naad.
4. De vraag naar instemming met de gereformeerde leer is bij gasten aan het avondmaal net zomin even vlot ‘administratief af te vinken’ als in het gesprek met belijdeniscatechisanten. De GS 2008 zei: ‘de vraag die besproken wordt met degenen die als gasten het avondmaal meevieren komt overeen met de vraag die gesteld wordt aan degenen die in de weg van openbare geloofsbelijdenis toegang vragen tot het avondmaal.’

Typisch vrijgemaakt?

Noch de synode van 2005 noch die van 2008 hanteren voor de toelating van gasten uit andere dan zusterkerken tot het avondmaal een ‘typisch vrijgemaakt’ criterium. Dat brengt me op een ander punt dat in de volksmond ook een vrijgemaakte specialiteit heet: het zogenaamde avondmaalsbriefje. Ik doel op de verklaring die gasten uit zusterkerken van hun kerkenraad meekrijgen met het oog op de avondmaalsviering elders. Er zijn er die dat een typisch voorbeeld van vrijgemaakte overregulering vinden.

Het kan best zijn dat we de enige kerken zijn die deze weg nog kennen. Maar dat maakt dit nog niet tot iets typisch vrijgemaakts. De heiligheid van het avondmaal heeft de kerken altijd de wacht doen betrekken rond de tafel van de Here. Interessant in dezen is wat H.A. Spielman in zijn dissertatie *Calvijn en de zelfstandigheid van de kerk* (Kampen 1994) vertelt over de Franse gereformeerde kerken die te maken kregen met leden van andere kerken die elders als gast het avondmaal wilden meevieren. Met het oog hierop werd in de kerkorde van Poitiers 1557 afgesproken: ‘De predikanten ontvangen geen enkele vreemdeling aan het avondmaal zonder een goed getuigenis van de kerkeraad van de kerk waartoe hij behoort, en als er in hun plaats geen enkele opgerichte kerk zou zijn, zullen zij een voldoende getuigenis van goed gedrag moeten overleggen van de plaats waar zij wonen.’ Spielman tekent hierbij aan: ‘De kerk moest dus een attestatie meegeven aan de gelovigen die de gemeente verlieten. Dit betekende tevens dat gastleden verplicht waren een attestatie te overhandigen aan de kerkeraad van de gemeente waar zij avondmaal wilden vieren’ (p. 128). Dat was ver vóór de Vrijmaking. En ook niet in Nederland! Het was wel dicht bij de bron van het calvinisme!

In het boek *Calvijn en de Nederlanden* vertelt Olivier Fatio uit Genève in zijn bijdrage ‘Zicht op de Reformatie’ over de *méreau* bij de Franse protestanten in de zestiende eeuw. ‘Deze

kleine munt werd aan de gelovigen gegeven, zodat ze deze konden laten zien als ze aan het Heilig Avondmaal deelnamen, als een teken van hun lidmaatschap. Dit gebeurde meestal tijdens oorlog of vervolging en wanneer gelovigen in een andere plaats het avondmaal moesten vieren' (p. 30).

Onze situatie is anders. De tijd is voortgeschreden. Er zijn meer en andere mogelijkheden van administratie en verbondenheid gekomen. Maar het blijft zaak dat de avondmaal vierende kerk zich er op een zorgvuldige manier van vergewist dat ook inzake de toelating aan het avondmaal recht wordt gedaan aan het bevel van Christus en van zijn apostelen (vgl. HC vr./antw. 81, 82). En waar het hier gaat om toegang tot het avondmaal in en vanuit een andere kerk uit het kerkverband, is het niet juist als kerken daarin een solokoers gaan varen en eenzijdig het gebruik van avondmaalsbriefjes afschaffen.

[Onderschrift foto:]

Een méreau uit de zestiende eeuw